

**СУЧАСНІ
РЕЦЕПЦІЇ СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНИХ
ОРІЄНТИРІВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ**

матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
2 – 4 грудня 2022

Полтава

2. Григорій Сковорода. Повне зібрання творів у двох томах. Том 2. / За редак. В. І. Шинкарук. Київ, 1973.

3. Григорій Сковорода: На зламі епох. *Матеріали V Всеукраїнської наукової конференції 20 – 21 травня 2010 року*. Сковородинівка, 2010. 176 с.

4. Цимбалюк М. “Серце тоді насичується, коли освічується”. *Українська мова та література*. 2011. № 19–20. С.15 – 23.

УДК 821.161.2.09-141Сков:27-1

ПОЕТИЧНА РЕЦЕПЦІЯ БІБЛІЙНИХ ОБРАЗІВ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Людмила Чередник

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»*

ludmila.cherednik@gmail.com

Актуальність теми. Григорій Сковорода – найвидатніша постать у культурному й літературному житті України XVIII ст. Мислитель, просвітитель, письменник, богослов, перекладач, музикант, він у своїх творах розвивав цілий комплекс ідей, актуальних для свого часу, виражав передові погляди українського громадянства.

Не можна не згадати слова відомого українського поета Павла Тичини, який сказав: «Великий наш філософ щедрю залишив нам спадщину по собі: обсягом широку, змістовністю глибоку і щодо світогляду свого — чисту та моральну...» [1].

Творчий доробок Сковороди складається із збірки ліричних поезій «Сад божественних пісень», книги «Байки харківські», 18 філософських трактатів і притч, 7 перекладів.

Художній світ Григорія Сковороди, який є ключовою постаттю літератури українського бароко та філософії Просвітництва, вражає глибиною думки й багатством образів. Твори Григорія Сковороди сповнені філософською рефлексією, презентованою символічними образами, прямими й опосередкованими поняттями, багато з яких мають біблійне походження.

Означену проблему було розкрито у низці наукових праць відомих дослідників, серед яких слід назвати таких, як: Л. Ушкалов, М. Галушко, І. Дмитрів, А. Градовський, архієпископ Ігор Ісіченко, Т. Александрович, О. Сліпушко та ін. Та все ж питання продовжує цікавити науковців, які віднаходять нові грані у невичерпному спадку великого українця.

Мета наукової розвідки – проаналізувати рецепцію біблійних образів та їхню роль у творчому доробку Григорія Сковороди.

Результати дослідження. У творах Сковорода сформулював власне бачення світу, світ емоційних переживань, ціннісних образів. На думку великого мудреця, увесь всесвіт, або, як його називає Сковорода, «хаос морський»,

розташований за певною ієрархією. Якщо добре придивитись, то побачимо цей малюнок у пірамідальній формі, від найширшого кола, що його становить земна куля, тобто це коло ще й знизу має кулю, сферу, до найвищого шабля цієї піраміди, до її вершини, на якій і знаходиться найгеніальніше Боже творіння, себто людина, але та, що прагне, бути на цій висоті не задля власної досконалості всіх своїх примх, а людина, що прагне зближений з Богом, тому й стоїть на самісінькому вершку піраміди. Неосягненим, незбагненим для людського розуму є Бог – усюдисущий, всепроникливий для всього живого, найбільше диво з усіх див, Всемогутній Творець.

На думку сучасних учених, Григорій Сковорода створює свій образ Сина Божого, який є досконалою особистістю. Варто зазначити, що постать Спасителя репрезентовано у Сковороди досить абстрактно, у контексті барокової символіки. Наприклад: Ісус – це життя, а смерть є гріхом («*Христе, жизнь моя...*» [3]); Христос – це радість, а смуток – марноти світу («*О Иисусе! ...о страдальцев радость!*» [3]); Господь — це також місто, розташоване у шині чистого людського серця («*О Боже мой! ты мнѣ град*» [2]). Досить часто у творах Сковороди Христос постає в символічному образі Божого Слова-Логосу: це «*живый Глагол*» [3], «*В душу твоей глагол*» [3], Господнє слово «*чисте*» [2], «*добросердечное*» [6], «*світле*» [4].

Григорій Сковорода, усе життя звертаючись до образу Христа, прагнув віднайти в собі ту «внутрішню людину», яка під маскою грішної плоті існує в кожному. Не можна не погодитися зі словами Л. Ушкалова, який писав: «Зрештою, це є Христос, в якому всі люди цілі й тотожні, так само як ціле й тотожне Христове тіло в цілій гостії та в кожній окремій її часточці» [7, с. 26].

На думку окремих науковців, можна провести багато паралелей між образом Ісуса Христа та життям великого українця Григорія Сковороди. Зокрема, дослідниця Т. Александрович, у статті «Система біблійних образів у прозі Григорія Сковороди» [1, с. 126] зупиняється на головній із цих подібностей: обидва, відмовившись від земних благ та привілеїв, подорожували і навчали людей. Ісус Христос ніс своє учення, а Сковорода, мандруючи, «мав можливість зректись всього другорядного, важливого лише в буденному прояві, зосередитись на основному» [1, с. 127]. Тобто, відмовившись від принад світу, який їх так і «не вловив», вони отримали духовну свободу і незалежність від матеріальних спокус.

Традиційний біблійний образ Богородиці в поезії українського мислителя присутній тільки в трьох із тридцяти віршів збірки «Саду божественних пісень». Її образ, зокрема, є у піснях, присвячених Різдву. Так, у п'ятій пісні Богородицю названо «*дѢвою херувимов главна*» і змальовано народження Сина Божого: *Тайна странна и преславна!//Се – вертеп вмѣсто небес!//дѢва херувимов главна,//И престолом вышним днесь.//А вмѣщен тот в яслѣх полно,//Коего есть не довольно//Вмѣстить и небо небес* [4].

У прозі Сковороди є низка біблійних жіночих образів, які також варті уваги. Насамперед, це образ Єви. Відомо, що у біблійних книгах її презентовано по-різному. Якщо у Книзі Буття Єва є уособленням материнства, то вже у Новому Заповіті акцентується увага на тому, що вона порушила волю Бога і стала

причиною вигнання людини з Раю. Григорій Сковорода теж тлумачить образ Єви дуалістично: з одного боку, вона є спокусницею, а з іншого – праматір'ю усього людства. Останнє дозволяє назвати її ідеалом, тобто створеною за образом і подобою Бога.

Слід звернути особливу увагу на те, що стилістика творів Сковороди нагадує біблійний текст, сповнений численних метафор, порівнянь, метонімії, які, розкриваючи основну ідею та мету твору, розгортаються у яскраві та промовисті барокові алегорії, написані кількома мовами: книжною українською, церковнослов'янською, латинською та грецькою. Наприклад, вічність у мислителя це – «мати пам'яті», «донька пам'яті», «світло і пам'ять» [4]; «святиня і пам'ять – нерозлучні друзі» [4]; «вічність є вогонь... світ є дим вічності» [6]; «ангел, апостол та істинний богослов є одне й те ж...» [6].

У текстах є численні метонімії, тісно пов'язані з інтерпретацією біблійних образів: «Сонце є справжній Содом... Лотова жінка є сонце... Сонце – Содом, а він (Лот) Сигор...» [6, с. 387]; «Ханаан-підліток», що висловлює ставлення до духовно недозрілої людини, якій протиставляється чоловік, «який боїться Господа» [4]; незріла душа «подібна до беззубого немовляти» [4]. Сповнений же божественним началом дух – «володар тіла, господар дому» [6] – тут простежується зв'язок з богословською ідеєю про тіло людини як «храм Божий», «храм духовний» [6] тощо.

Символічний світ Біблії метонімічно визначений як «біблійне море», «Божий берег» цього моря є «Доброї надії гавань..., лоно або затока Авраама».

Досить часто використовується алегорія, особливо у збірці «Байки харківські». Через образи тварин Сковорода намагається показати все те, що заважає людині нормально жити і шукати дорогу до щастя. Мудрець наголошує, що щастя не варто шукати на небі, оскільки воно завжди в самій людині («Щасливий той, хто поєднав природжену свою роботу з загальною» [6, с. 250] («Зозуля і Дрізд»), у щирій, безкорисливій дружбі («Пес і Вовк», «Соловей, Жайворонки і Дрізд»), природженій праці («Орел і Черепаха», «Жайворонки»), життєвій необхідності трудитися («Бджола і Шершень») та ін. Своїми творами митець намагається не ускладнити розуміння Біблії, в наблизити біблійні образи до читачів. Саме тому найважливішою темою творів філософа, письменника, педагога є морально-етична, наповнена духовними цінностями: любов'ю, вірою, прагненням до свободи, відродження гідності українців

Висновки. Отже, проаналізувавши репрезентацію біблійних мотивів у творчості Григорія Сковороди можна зробити такі висновки.

Біблія була для Сковороди одним із джерел його творчості, саме тому Книга Книг так активно присутня у всій його філософській системі. Звернення до Біблії свідчить про духовні пошуки самого великого філософа, який шляхом пропаганди морально-етичних цінностей намагався виховати їх у співвітчизників.

Г. Сковорода розширює межі інтерпретації Біблії крізь призму власного бачення світу.

Мова сквородинівських творів надзвичайно барвиста, метафорична сповнена символіки, алегорії та інших художніх засобів, які допомагали йому

осягнути світ божественний і земний, світ зовнішній і внутрішній, світ серця, стали виявом душевних переживань.

Велич Г. С. Сковорода полягає в тому, що він шукав шляхів для пізнання світу і людського буття, щоб дати поради сучасникам, як змінити життя на краще. Саме тому в його творчій спадщині можна віднайти чимало ідей актуальних не тільки для того часу, а й для сьогодення.

Література

1. Александрович Т. Система біблійних образів у прозі Григорія Сковороди. *Літературознавчі обрії*. Праці молодих учених. 2010. Вип. 17. С. 126 – 130.
2. Григорій Сковорода. URL: <https://chtyvo.org.ua/authors/Skovoroda/Tvory>
3. Григорій Сковорода. URL: <http://sites.utoronto.ca/elul/>].
4. Григорій Сковорода. Сад божественних пісень. URL: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov103.htm>
5. Линник М. М. Світ символів у збірці «Сад божественних пісень» URL: <https://philarchive.org/archive/LYN-2>
6. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. Харків – Едмонтон – Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. 1400 с.
7. Ушкалов Л. Українське барокове богомислення. Сім етюдів про Григорія Сковороду. Харків: Акта, 2001. 221 с.

у

Д

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА В ДОСЛІДЖЕННЯХ УЧЕНИХ ХАРКІВСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.

Ольга Черемська

*Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця
olha.cheremaska@hneu.net*

В історії розвитку лінгвістичної та філософської думки в Україні ХІХ – поч. ХХ ст. важливу роль відіграли наукові осередки, що об'єднували інтелектуалів-словесників – фундаторів різних напрямів української філології. Процес зародження таких центрів великою мірою зумовлений створенням вищих навчальних закладів – Києво-Могилянського колегіуму (1632 р.), Харківського колегіуму (1726 р.), Харківського університету (1804 р.), із якими особливо пов'язаний життєвий і творчий шлях нашого мандрівного філософа Григорія Сковороди.

Актуальність дослідження полягає в системному погляді на значення творчого доробку Г. Сковороди в оцінці представників Харківської філологічної школи (ХФШ) окресленого періоду. *Мета* статті – показати процес наукового пропагування життєвого та творчого шляху Г. Сковороди представниками